

Ballo, M., Holko, L. (eds.): *Divočina pod Salatínom*. 2. vydanie. Liptovský Mikuláš: REPROservis – DTP štúdio & tlačiareň, 2015, 344 s. ISBN 978-80-972007-1-8

Divočina je územie riadené prírodnými procesmi, ktoré sa skladá z prirodzených druhov a je dostatočne veľké na efektívne ekologické fungovanie prírodných procesov. Je to územie takmer nedotknuté. V Európe zaberá iba 1 % rozlohy. Preto na územie Slovenska divočina prilákala odborníkov z rôznych oblastí.

Obnovujúcou divočinou sa pýšia Jalovecká a Suchá dolina v Západných Tatrách. V roku 1958 zničila povodeň cestu, prechádzajúcu Jaloveckou dolinou, a odvtedy nebola táto oblasť predmetom hospodárskych aktivít. Je to s veľkou pravdepodobnosťou jediný veľký dolinový celok v oblasti Tatranského národného parku, kde nie je vybudovaná prístupová údolná cesta. Vďaka tomu tu dnes môžeme obdivovať prirodzenú obnovu pralesových zvyškov. Jalovecká dolina je tiež jedným z mála miest na Zemi, kde rastie ďatelina rumunská alebo, podľa Marholda, Hindáka (1998), ďatelina lupinovitá (*Trifolium romanicum*). Je tu veľké nálezisko kriticky ohrozeného druhu rebrovky rôznotelnej (*Blechnum spicant*), no i ďalších druhov rastlín, ktoré sa prirodzene vyskytujú iba na malých územiach. Vďaka zachovaniu prírodnému prostrediu tu žije množstvo vzácných a chránených druhov živočíchov.

Knihu *Divočina pod Salatínom* zostavili Milan Ballo a Ladislav Holko. Ide o druhé vydanie knihy, ktoré podporili Komunitná nadácia Liptov, občianske združenie Ochrana dravcov na Slovensku a ďalších 11 subjektov, ktorých aktivity sa spájajú s Liptovom. Publikácia obsahuje *Príhovor* riaditeľa Správy TANAP-u, Pavla Majka, ďalej *Úvod* (aj v anglickom a nemeckom jazyku) a 26 kapitol. Strana 339 je venovaná zamysleniu sa, ktorým autorka Anna Ondrejková nabáda čitateľa k pokore voči prírode. Jednotlivé kapitoly napísalo 29 odborníkov z rôznych oblastí a snažili sa ich upraviť

Obnovujúca sa krása divočiny

tak, aby bola kniha zrozumiteľná pre širokú verejnosť. Prispeli tak k tomu, aby ľudia pochopili jedinečnosť prírody týchto dolín a zaujímali sa o jej zachovanie.

Autori v knihe opisujú prírodné pomery dolín, význam a dôvody zachovania ich jedinečnosti, vyzdvihujú ich unikátnosť, krásu obnovujúcej sa divočiny dokumentujú množstvom pestrých fotografií, a tak ponúkajú možnosť nahliadnuť do výsledkov vedeckej práce. Dokumentujú však aj historické pôsobenie človeka v dolinách. V súčasnosti je to územie takmer bez rušivej ľudskej činnosti alebo ťažobných zásahov, osídlenia, infraštruktúry alebo viditeľného poškodenia. Obidve doliny dnes vlastnia rôzne pozemkové spoločenstvá. Ich predkovia územie pretvárali, hojne ho využívali na pasenie oviec a mladého dobytku, ale aj na obnovu lesných porastov. I napriek častým ťažkým časom vždy sa snažili o zachovanie a zveľaďovanie spoločenstva.

V prvej kapitole sa autori *Mark Fisher*, *Zoltán Kun* a *Vlado Vančura* zaoberajú významom divočiny a poukazujú na hrozby pre jej ďalšiu existenciu. Porovnávajú ochranu divo rastúceho lesa v USA a v Európe. Opisujú víziu vytvorenia tzv. *Európskeho systému divokej prírody* a myšlienku uplatnenia bezzásahového manažmentu v Európe. Uvádzajú tiež zoznam tzv. divočinových partnerov (ide o zoznam národných parkov a biosférických rezervácií v Európe).

Jalovecká dolina je turisticky atraktívnym územím. V druhej kapitole predstavuje *Milan Ballo* jej vápencové oblasti s pozoruhodnými krasovými javmi – „skalným mestom“, puklinovou priepasťou hlbokou 88 m a ďalšími puklinovými priepasťami v Národnej prírodnej rezervácii (NPR) Mních, hlbokými do 51 m. Nezabúda však ani na územnú a druhovú ochranu územia. Dolina je súčasťou TANAP-u, Biosférickej rezervácie Tatry v rámci Programu UNESCO Človek a biosféra a siete Natura 2000. Je do-

movom 19 endemických a 39 chránených druhov rastlín.

K Jaloveckej doline sa viažu príbehy a legendy, súvisiace s lokálnymi názvami a miestami, ktoré opisuje *Pavel Ballo* v tretej kapitole. Časť kapitoly je venovaná epigrafu z 18. storočia, ktorý je vyrytý do sokolského vápenca vo výške človeka.

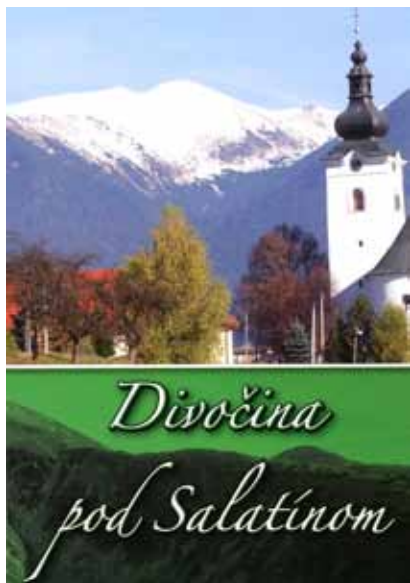
Nasledujúce štyri kapitoly prezentujú geologické, geomorfologické, speleologické, klimatické a hydrologické pomery Jaloveckej doliny a jej okolia. *Ladislav Holko* charakterizuje hlavné geologické jednotky doliny a okolia – granodiority a kryštalické bridlice, krasové javy a formy vo vápencovej časti územia. Zaoberá sa vekom týchto hornín a formovaním doliny až do dnešnej podoby.

Geomorfologické pomery rozpracovali *Juraj Hreško*, *František Kohút* a *Gabriel Bugár*. Stanovili činitele, ktoré sa aktuálne podieľajú na deštrukcii vegetačného krytu a pôd nad hornou hranicou lesa, a tiež mapovali hlavné pôdne typy územia – litozeme, ranke, podzoly a rendziny.

Autori *Rastislav Hollý*, *Peter Holúbek* a *Pavol Vozárik* podávajú stručnú charakteristiku speleologického prieskumu v oblasti kót Opálenica, Babky, Sokol, Mních, Ostrô, Sivý vrch, Biela skala, Suchý vrch a Húňová. Okrem zoznamu jaskýň krasovej oblasti sa zaoberajú ich históriou, archeologickými nálezmi, baníctvom, ich využívaním v období druhej svetovej vojny a podrobnejšie predkladajú históriu speleologického výskumu.

Hydrologické cykly územia ako aj jednotlivé klimatické prvky preštudoval *Ladislav Holko*. V závere svojej kapitoly sa zameriava aj na vetrové kalamity v území.

Vegetácia je opísaná v ďalších piatich kapitolách. *Zuzana Dúbravcová* podrobne charakterizuje nelesnú vegetáciu doliny, rastlinné spoločenstvá, ktoré osídľujú najvyššie hrebene, skalné rebrá a bočné rássochy, dominantné trávy a byliny, druhy spôsobujúce pestré sfarbenia počas vegetačnej se-

Pútavá obálka monografie *Divočina pod Salatínom*

zóny, druhy spevňujúce balvanovité sutiny. Zaoberá sa tiež alpínskou vegetáciou a endemitmi doliny.

Zuzana Ballová sa venuje flóre oblasti Sivého vrchu, ktorá predstavuje z geomorfologického hľadiska a výskytu flóry prechod medzi Chočskými vrchmi a Západnými Tatrami. O vzácnosti územia svedčí 566 zistených taxónov, medzi ktorými sa nachádzajú, okrem iného, paleoendemity, tatranské endemity a endemity Západných Karpát.

Desiata kapitola sa sústreďuje na experimentálny výskum v oblasti jedného z globálnych problémov, a to na vplyv znečistenia na ekosystémy alpínskych lúk. Autori **Euboš Halada**, **Jaroslav Záhora**, **Stanislav David**, **Matej Mojseš** a **Juraj Hreško** poskytujú informácie o odozve alpínskej vegetácie na vyššie koncentrácie dusíka v prírode. Jalovecká dolina spĺňa kritérium dlhodobého ekologického výskumu, preto bola zaregistrovaná v celosvetovej sieti lokalít pre dlhodobý ekologický výskum (ILTER).

Problematiku lesnej vegetácie územia spracoval **Slavomír Celer** v dvanástej kapitole. Opisuje kategorizáciu lesov, štruktúru lesných biotopov, ako vekové zloženie, drevinové zloženie atď., zaoberá sa hornou hranicou lesa a skupinami lesných typov a aj pô-

doochranným hodnotením lesných biotopov. Informácie upresňuje fotodokumentáciou a digitálnymi ortofotomapami.

V dvanástej kapitole o historickom a súčasnom rozšírení tisa, ktorý je na území Slovenska vzácnym, sa autori **Pavol Hriadel** a **Veronika Vallová** sústreďujú na jeho výskyt v NPR Mních, v NPR Suchá dolina a ich blízkom okolí.

Osem nasledujúcich kapitol je venovaných živočíchom žijúcim v Jaloveckej doline vrátane zriedkavých druhov pavúkov (*Hahnia difficilis*, *Mughiphantes pulcher*, *Panamomops palgrenias*), bystrušky európskeho významu (*Carabus variolosus*), vzácného orla skalného (*Aquila chrysaetos*), zriedkavého hniezdíča v skalných stenách – murárika červenokrídelého (*Tichodroma muraria*), sokola sťahovavého (*Falco peregrinus*), ktorý počas aplikácie pesticídov na báze DDT v rokoch 1950 – 1960 takmer vyhynul, hlucháňa hôrneho (*Tetrao urogallus*), tetrova hoľniaka (*Tetrao tetrix*) a orla krikľavého (*Aquila pomarina*). Text poskytuje vzácne informácie o monitoringu jeho migrácie.

Vybrané skupiny bezstavovcov (pavúky a chrobáky) spracovali **Peter Gajdoš** a **Oto Majzlan**; ryby, obojživelníky, plazy a cicavce Jaloveckej doliny popisuje **Zuzana Ballová**; vtáctvo a informácie o jednotlivých vtáčích druhoch **Ján Topercer**, **Milan Ballo**, **Jozef Chavko**, **Viera Kacerová**, **Peter Vrlík** a **Pavol Hriadel**.

Tri kapitoly poskytujú informácie o cicavcoch, ktoré žijú iba vo vysokých pohorách Slovenska, menovite o kamzíkovi vrchovskom tatranskom (*Rupicapra rupicapra tatrica*) a svišťovi vrchovskom tatranskom (*Marmota marmota latirostris*). Samostatná kapitola hovorí o vplyve svišťov na vysokohorské prostredie. Tieto kapitoly spracovali **Milan Ballo** a **Zuzana Ballová**.

Podrobne je **Milanom Ballom** znamená aj život šeliem. Autor opisuje výskyt a život medveďa hnedého (*Ursus arctos*), rysa ostrovida (*Lynx lynx*), vlka dravého (*Canis lupus*) a vrdry riečnej (*Lutra lutra*).

V rokoch 2010 – 2013 Správa TANAP-u a Tatrzanski Park Narodowy (TPN) získali vďaka modernej technike zaujímavé údaje o pohybe medveďov v oblasti Západných Tatier a Chočských vrchov. Základné údaje z telemetrie medveďov opisuje **Pavol Lenko**.

Posledná kapitola sa venuje poľovníctvu v tejto časti liptovského regiónu. Kapitola spracoval **Jozef Radúch**, píše o poľovnej zveri, ktorú v minulosti okrem súčasných druhov tvorili aj zubor, pratur, los a bobor, ale aj o dlhodobom historickom vývoji poľovníctva, a to nielen počas stáročí trvajúceho Uhorského kráľovstva, ale aj v dobe ostatných štátnych útvarov.

* * *

Kolektív autorov publikácie *Divočina pod Salatínom* upozorňuje na to, že nestačí mať iba zákony a inštitúcie, aby bolo toto vzácne územie zachované aj pre budúce generácie, treba si uvedomovať jedinečnosť prírody a zaujímať sa o jej zachovanie. Táto knižná publikácia je určitým návodom, ako chrániť obnovujúcu sa divočinu v krajine, na ktorú človek do istej miery aj z dôvodu jej nedostupnosti zabudol. Odborníci približujú divočinu dolín verejnosti čo najdetailnejšie s cieľom upozorniť, že je nepostačujúce iba vybudovať *Európsky systém divokej prírody*, ale že treba formovať záväzok ľudí prírodu poznať a chrániť. V európskom kontexte ľudia po tisícročia pozmeňovali a upravovali krajinu k svojmu obrazu a svojim potrebám. Autori preto kladú dôraz na skutočnosť, že Jalovecká dolina je jedným z obmedzeného počtu miest, kde je potrebné uplatniť veľmi špecifický postup bezzásahového manažmentu, inými slovami „nechať matku prírodu robiť si svoju prácu“.

Mgr. Veronika Piscová, PhD.,
veronika.piscova@saoba.sk

Ústav krajinnej ekológie SAV, pobočka Nitra, Akademická 2, P. O. Box 22, 949 01 Nitra